

Sygn. akt II CSK 278/17

POSTANOWIENIE

Dnia 14 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa E. L.

przeciwko M. W. i N.W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 14 marca 2018 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w S.

z dnia 6 września 2016 r., sygn. akt II Ca .../16,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w S. do rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 21 września 2015 r. Sąd Rejonowy w S. oddalił powództwo E. L. skierowane przeciwko M. W. i N.W. o zapłatę kwoty 72.000 zł z ustawowymi odsetkami tytułem zwrotu pożyczki.

Sąd Rejonowy ustalił, że powódka ze Z. W. pozostawali w konkubinacie i prowadzili działalność handlową na targowisku T. w S. Z.W. zawarł z „T. I” spółką z ograniczoną odpowiedzialnością w S. umowy o prowadzenie wspólnej inwestycji zgodnie z którymi spółka „T. I” miała dokonać przebudowy targowiska, wybudować nowy pawilon handlowy, w którym Z.W. miał mieć wydzielone na własność dwa punkty handlowe. Prawo własności wyodrębnionych punktów handlowych miało zostać przeniesione mocą odrębnej umowy, po zakończeniu inwestycji i rozliczeniu uzgodnionej partycypacji w jej kosztach. W dniu 15 lutego 2008 r. E. L. przekazała Z. W. kwotę 42.000 zł, a w dniu 5 maja 2008 r. kwotę 30.000 zł tytułem pożyczek, które zostały zabezpieczone wekslami własnymi wystawionymi przez pożyczkobiorcę. Z.W. zobowiązał się w nich zapłacić na zlecenie E. L. kwoty odpowiednio 42.000 zł i 30.000 zł. W dniu 20 maja 2008 r. strony umowy pożyczki podpisały oświadczenie, w którym pożyczkobiorca oświadczył, że równowartość wykupu weksli na kwotę łączną 72.000 zł stanowi przekazanie przez niego wszystkich praw i obowiązków w stosunku do spółki „T.” dotyczących wynajmu i odsprzedaży kontenera nr 25 mieszczącego się na targowisku „T.” w S.. Strony tej umowy uważały, że na skutek podpisania oświadczenia Z.W. jest zobowiązany spłacić zadłużenie z umowy pożyczki poprzez przeniesienie w przyszłości własności jednego z pawilonów na targowisku „T.” na powódkę. Z.W. zmarł 2 sierpnia 2008r., a spadek po nim na mocy ustawy, z dobrodziejstwem inwentarza, nabyły córki N.W. i Magdalena Wołyniec po ½ części.

W dniu 10 grudnia 2008r. powódka wystąpiła do sądu o zasądzenie solidarnie od N.W. i M. W. kwoty 72.000 zł z ustawowymi odsetkami na podstawie weksli własnych wystawionych przez Z. W. na kwoty 42.000 zł i 30.000 zł. Wyrokiem z dnia 31 maja 2010 r. wydanym w sprawie IC ../09 Sąd Rejonowy w S., uchylając wydany uprzednio nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym,

oddalił powództwo. Sąd Okręgowy w S. wyrokiem z dnia 2 listopada 2010 r. oddalił apelację powódki stwierdzając w uzasadnieniu, że skarżąca nie wskazała w sposób precyzyjny stosunku podstawowego, zasłaniając się abstrakcyjnością zobowiązania wekslowego. Powódka wniosła skargę kasacyjną od tego orzeczenia, jednak Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia jej do rozpoznania.

Sąd Rejonowy podtrzymał stanowisko wyrażone uprzednio w postanowieniu z dnia 21 marca 2013 r. odmawiającym odrzucenia pozwu, że podniesiony przez pozwane zarzut powagi rzeczy osądzonej w związku z prawomocnym oddaleniem powództwa w sprawie IC .../09 jest bezzasadny. Miał na względzie, że obie sprawy były oparte na odrębnej podstawie faktycznej i prawnej mimo, że dotyczyły tej samej kwoty 72.000 zł. Sprawa IC/09 była bowiem oparta na zobowiązaniu wekslowym, a niniejsza sprawa na umowie pożyczki.

Uznał, że powódka udowodniła, że pożyczyła Z. W. kwotę 72.000 zł, a pozwane nie wykazały, by kwota ta została zwrócona. Oddalił jednak powództwo przyjmując, że na podstawie oświadczenia z dnia 20 maja 2008 r. doszło do odnowienia stosunku zobowiązaniowego łączącego powódkę i Z. W. Zdaniem Sądu Rejonowego strony umorzyły w ten sposób zobowiązanie z umów pożyczki i dokonały jego nowacji w postaci przekazania przez spadkodawcę E. L. praw i obowiązków przysługujących mu w stosunku do spółki „T.”, a dotyczących możliwości wynajmu i sprzedaży kontenera nr 25 położonego na targowisku „ T.”. W konsekwencji doszło do wygaśnięcia zobowiązań z umów pożyczek, a w to miejsce powstało zobowiązanie z umowy przedwstępnej sprzedaży nieruchomości. Wprawdzie na skutek śmierci Z. W... nie doszło do realizacji umowy przedwstępnej i zawarcia umowy przyrzeczonej, nie ma to jednak wpływu na wygaśnięcie zobowiązania z umowy pożyczki w związku ze skutecznym dokonaniem jego nowacji.

Sąd Okręgowy w S., orzekając na skutek apelacji powódki, wyrokiem z dnia 6 września 2016 r. uchylił zaskarżony wyrok i odrzucił pozew, uznając, że zapadł on w warunkach nieważności.

Stwierdził, że prawomocnie zakończona sprawa IC .../09 toczyła się między tymi samymi stronami, taki sam był w niej przedmiot zgłoszonego żądania (kwota

72.000 zł) i jego podstawa faktyczna. Zwrócił uwagę, że w sprawie IC .../09 powódka zgłosiła wprawdzie roszczenie wekslowe, było ono jednak oparte na wekslach gwarancyjnych, które stanowiły zabezpieczenie spłaty kwoty 72.000 zł z umów pożyczki. W odpowiedzi na zarzuty powódka wyraźnie wskazała, że weksle zostały wystawione w celu zabezpieczenia roszczenia z umów pożyczek. W ocenie Sądu Okręgowego spowodowało to, że spór między stronami w sprawie I C .../09 nie był tylko sporem wekslowym, ale także sporem ze stosunku podstawowego. Sąd pierwszej instancji w sprawie tej przyjął, że powódka nie wykazała istnienia zobowiązania z umów pożyczek. Również sąd odwoławczy pod tym kątem spór rozpoznawał. Podkreślił wprawdzie, że roszczenie ze stosunku podstawowego nie zostało w sposób odpowiedni skonkretyzowane, ale odwołał się także do jego nie wykazania. W konsekwencji Sąd Okręgowy stanął na stanowisku, że Sądy w sprawie I C .../09 rozstrzygnęły nie tylko o sporze ze stosunku wekslowego, ale również ze stosunku podstawowego, co nie pozwala ponownie rozstrzygać żądania powódki wywodzonego z umów pożyczek (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.).

W skardze kasacyjnej powódka zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w całości wnosząc o jego uchylenie oraz przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania z uwzględnieniem kosztów postępowania kasacyjnego.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła naruszenie art. 379 pkt 3 i 199 § 1 pkt 2 w zw. z art. 366 k.p.c. polegającego na uznaniu, że w sprawie zachodzi powaga rzeczy osądzonej mimo, że w pierwszej sprawie żądanie pozwu było oparte na zobowiązaniach wynikających z weksli, bez powoływania się na stosunek podstawowy, a w niniejszej sprawie na umowie pożyczki.

Pozwane w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosły o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odrzucenie pozwu może nastąpić między innymi wtedy gdy o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa została prawomocnie osądzona (art. 199 § 1 pkt 2 w zw. z art. 366 k.p.c.). Przepis ten zakłada przedmiotową i podmiotową tożsamość dwóch orzeczeń i dopiero kumulacja tych elementów pozwala na stwierdzenie, że doszło do powtórnego wydania orzeczenia w tej samej

sprawie. Chodzi przy tym nie tylko o tożsamość przedmiotu rozstrzygnięcia w obu sprawach, lecz również identyczność podstawy sporu czyli okoliczności faktycznych, z których wynika w jednej i drugiej sprawie roszczenie procesowe. Brzmienie art. 366 k.p.c. przesądza o tym, że powagą rzeczy osądzonej objęte jest to o czym rzeczywiście rozstrzygnięto, a nie to o czym sąd powinien rozstrzygnąć (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2013 r., III CZP 67/13, OSNC 2014, nr 7 - 8, poz. 73, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1967 r., I CR 570/66, OSPiKA 1968, nr 7 - 8, poz. 158, z dnia 13 kwietnia 2007 r., I CSK 479/06, nie publ., z dnia 10 października 2014 r., III CSK 279/13, nie publ. oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1971 r., II CZ 51/71, OSNC 1971, nr 12, poz. 226, z dnia 29 stycznia 1997 r., I CKU 65/96, Prok. i Pr. – dod. 1997, nr 7 - 8, poz. 41, z dnia 30 listopada 2007 r., IV CSK 267/07, nie publ., z dnia 24 lutego 2009 r., I UK 239/08, nie publ., z dnia 11 lutego 2011 r., I CSK 277/10, nie publ., z dnia 1 czerwca 2011 r., II CSK 304/11, nie publ., z dnia 15 listopada 2012 r., V CSK 515/11, nie publ., z dnia 13 kwietnia 2007 r., I CSK 479/06, nie publ., z dnia 1 czerwca 2011 r., II CSK 427/10, nie publ., z dnia 14 marca 2012 r., II CSK 304/11, nie publ., z dnia 21 listopada 2013 r., III CSK 43/13, nie publ., z dnia 14 marca 2014 r., III CSK 124/13, nie publ., z dnia 9 października 2014 r., IV CSK 37/14, nie publ., z dnia 25 marca 2015 r., II CSK 226/14, nie publ., i z dnia 6 sierpnia 2015 r., V CSK 673/14, nie publ.).

Sąd Okręgowy błędnie przyjął, że prawomocne rozstrzygnięcie oddalające roszczenie dochodzone ze stosunku wekslowego skutkuje w okolicznościach sprawy powstaniem stanu powagi rzeczy osądzonej w odniesieniu do roszczeń wywodzonych z zabezpieczonych wekslami umów pożyczki. Wbrew stanowisku Sądu Okręgowego nie występuje tożsamość obu tych roszczeń dochodzonych z różnych stosunków prawnych (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 505/12, OSNC – ZD 2014, nr 3, poz. 50).

Nie ma wątpliwości, że weksel zupełny, który wystawił Z.W. może być wekslem gwarancyjnym (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 2007 r., IV CSK 92/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 117 i z dnia 29 stycznia 2009 r., V CSK 257/08, nie publ.). Łączność między roszczeniem opartym na wekslu gwarancyjnym, a stosunkiem podstawowym będącym podstawą wystawienia

weksła wyraża się w tym, że to stosunek podstawowy rozstrzyga o tym, czy i w jakim zakresie istnieje po stronie dłużnika zobowiązanie wekslowe. Powód może już w pozwie oprzeć żądanie zarówno na stosunku podstawowym jak i na wekslu, a może ograniczyć się wyłącznie do roszczenia wekslowego. Nie budzi również wątpliwości, że w postępowaniu nakazowym dopuszczalne jest - po wniesieniu zarzutów - powoływanie się na podstawę faktyczną i prawną wynikającą z łączącego strony stosunku prawnego, jeżeli posiadaczem weksła jest osoba, którą z wystawcą łączy stosunek cywilnoprawny będący podstawą wystawienia i wręczenia weksła. W ten sposób spór z płaszczyzny prawa wekslowego, na którym wniesiony był pozew w postępowaniu nakazowym, przenosi się na płaszczyznę stosunku podstawowego. Ten ostatni bowiem stosunek rozstrzyga o tym, czy i w jakim zakresie istnieje po stronie dłużnika zobowiązanie wekslowe zaciągnięte wobec wierzyciela w celu zabezpieczenia wierzytelności cywilnej.

Powód, na rzecz którego wydano nakaz zapłaty na podstawie weksła, w postępowaniu po wniesieniu zarzutów, podważających jedynie ważność zobowiązania wekslowego, nie może wystąpić z roszczeniem ze stosunku podstawowego. Jednak podniesienie przez pozwanego zarzutów, opartych na stosunku pozawekslowym (art. 16 prawa wekslowego) zobowiązuje powoda do złożenia oświadczenia w tym przedmiocie (art. 210 § 2 k.p.c.). Oświadczenie to, z natury rzeczy powinno polegać na przytoczeniu okoliczności faktycznych dotyczących stosunku podstawowego i uzasadniających w związku z odpowiednimi przepisami prawa cywilnego roszczenie cywilnoprawne z tego stosunku (por. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna - z dnia 7 stycznia 1967 r., III CZP 19/66, OSNC 1968, nr 5, poz. 79, uchwała połączonych Izb Cywilnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 24 kwietnia 1972 r., III CZP 17/70, OSNCP 1973, nr 5, poz. 72, wyroki Sądu Najwyższego, z dnia 14 marca 1997 r., I CKN 48/97 OSNC 1997, nr 9, poz. 124, z dnia 24 października 2000 r., V CKN 136/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 89, z dnia 24 czerwca 2005 r., V CK 780/04, M. Prawn. 2005, nr 14, poz. 669, z dnia 10 kwietnia 2002 r., IV CKN 948/00, nie publ., i z dnia 6 kwietnia 2011 r., I CSK 386/10, OSNC – ZD 2011, nr 3, poz. 68).

W sprawie I C .../09 powódka oparła żądanie pozwu tylko na wekslach

(k. 3 - 5). Pozwane w zarzutach od nakazu zapłaty, podniosły między innymi zarzut, że powódce nie przysługuje żadna wierzytelność wobec spadkodawcy, którą mogłyby zabezpieczać weksle (k. 32 - 36). Powódka w odpowiedzi na zarzuty wskazała, że dochodzi roszczenia wekslowego i nie musi wykazywać przyczyny wystawienia weksli wobec abstrakcyjnego charakteru tego zobowiązania. Podkreśliła, że podstawą wystawienia weksli nie była umowa o wspólnej inwestycji zawarta ze spółką „T. I”, a umowy pożyczki na kwotę wynikającą z weksli (k. 69 - 71). Pozwane stanęły na stanowisku, że wobec gwarancyjnego charakteru weksła to powódka, w odpowiedzi na zarzuty, powinna podać z jakiego stosunku podstawowego domaga się zapłaty. Postawa powódki, która nie określiła dostatecznie podstawy żądania ze stosunku podstawowego uniemożliwia im obronę w procesie (k. 92 - 94). W reakcji powódka stwierdziła, że podstawą żądania są weksle, które wystawił Z.W. na zabezpieczenie umowy pożyczki (k. 97). Pozwane podtrzymały swoje stanowisko argumentując, że jako spadkobierczynie wystawcy weksła własnego nie mają orientacji co do treści stosunków umownych łączących go z powódką, a wierzycielka wekslowa powinna precyzyjnie wskazać z jakiego tytułu domaga się zapłaty i przedstawić stosowne wyliczenie, czego nie uczyniła (k. 100 - 101).

Sąd pierwszej instancji uchylił nakaz zapłaty i oddalił powództwo przyjmując, że pozwane jako spadkobierczynie Z. W. mogły podnieść zarzuty ze stosunku podstawowego, a powódka, którą obciążał ciężar dowodu w tym zakresie, nie wykazała by pożyczyła spadkodawcy kwotę 72.000 zł. Sąd Okręgowy oddalając apelację powódki podzielił wprawdzie jej zarzut, że nie ma obowiązku wykazywania istnienia roszczenia ze stosunku podstawowego, ale powinna precyzyjnie wskazać ten stosunek i dokonać stosownych wyliczeń sumy wskazanej na wekslach, by pozwane mogły wykazywać brak istnienia stosunku podstawowego i mieć pełne dane co do przedmiotu dowodzenia. Podkreślił, że było to szczególnie istotne w realiach sprawy, w której pozwane będące dziećmi spadkodawcy nie miały wiedzy o umowach łączących ich ojca z powódką. Tymczasem powódka od samego początku zasłaniała się abstrakcyjnością zobowiązania wekslowego. Zwrócił uwagę, że było to szczególnie widoczne na etapie przedsądowej wymiany pism, gdzie wskazywała na liczne zobowiązania zmarłego o łącznej wysokości

170.000 zł, w tym dokonanej spłacie długu Z. W. wobec spółki T. I w kwocie 28.562,64 zł, czy zobowiązaniach z umów inwestycyjnych w kwotach 58.530,72 zł oraz 38.355,62 zł nie powołując się na umowy pożyczki. Dopiero w odpowiedzi na zarzuty od nakazu zapłaty po raz pierwszy wspomniała o pożyczeniu przez spadkodawcę kwot na które zostały wystawione weksle. Nie przedstawiła jednak żadnych wyliczeń co składa się na sumę wekslową. Ponadto zeznała, że przy zawieraniu drugiej umowy pożyczki nastąpiło ustalenie, że w zamian za pożyczone pieniądze Z.W. miał na nią przenieść własność kontenera. Uznał Sąd, że nie można wykluczyć, że weksle zabezpieczały inny stosunek podstawowy niż umowy pożyczki. W konsekwencji stanął na stanowisku, że powódka nie wskazała w sposób precyzyjny stosunku podstawowego, który miały zabezpieczać weksle, a swoją postawą uniemożliwiła pozwanym wykazywanie zarzutów ze stosunku podstawowego. Musi zatem ponieść konsekwencje swojego nierzetelnego działania w procesie, co wiąże się z brakiem sprecyzowania stosunku podstawowego, który zabezpieczały weksle, a nie przerzuceniem na powódkę ciężaru dowodu w zakresie wykazywania istnienia stosunku podstawowego.

Z powagi rzeczy osądzonej korzysta sentencja wyroku, atrybutu tego pozbawione jest natomiast uzasadnienie. Motywy rozstrzygnięcia mogą być jednak przydatne dla określenia granic powagi rzeczy osądzonej, co ma szczególne znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy powództwo zostało w całości lub w części oddalone (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC – ZD 2008, nr A, poz. 20, z dnia 17 maja 2012 r., I CSK 494/11, nie publ., z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, nie publ. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., II CSK 414/09, nie publ.). Z uzasadnienia rozstrzygnięcia Sądu drugiej instancji w sprawie IC .../09 wynika, że ostatecznie powództwo zostało oddalone nie ze względu na nie wykazanie roszczenia ze stosunku podstawowego - jak przyjął Sąd pierwszej instancji – a z uwagi na nie sprecyzowanie przez powódkę stosunku podstawowego, który zabezpieczały weksle, co uniemożliwiało pozwanym obronę przed roszczeniem wekslowym. Skoro stosunek podstawowy nie został zdaniem Sądu Okręgowego orzekającego w sprawie IC .../09 dostatecznie sprecyzowany, to z natury rzeczy nie mógł być przez ten Sąd merytorycznie rozpoznany przez oddalenie powództwa

jako niewykazanego.

Wniesienie przez pozwanego zarzutów ze stosunku podstawowego nie zawsze będzie skutkować automatycznym objęciem tego stosunku sporem. Brak aktywności wierzyciela wyrażający się w niedostatecznym sprecyzowaniu roszczenia ze stosunku podstawowego, wskazuje na brak jego woli rozszerzenia płaszczyzny sporu na stosunek pozawekslowy. Skoro wierzycielka wekslowa była dysponentem procesu w sprawie I C .../09 i jej wola była rozstrzygająca co do przedmiotu tego procesu, to brak wyraźnie oświadczonej woli, co do objęcia sporem stosunku podstawowego i konsekwentne odwoływanie się do roszczenia wekslowego, powinno być kwalifikowane jako odmowa wdania się w spór *in meriti*, w tym zakresie. Nie można w tych okolicznościach przyjąć, by spór między stronami ze stosunku podstawowego został prawomocnie rozstrzygnięty.

W konsekwencji powyższych rozważań należało uznać za uzasadniony zarzut naruszenia art. 199 § 1 pkt 2 w zw. z art. 366 k.p.c. Zasadny jest także zarzut naruszenia art. 379 pkt 3 k.p.c., w sprawie nie zaistniała bowiem nieważność postępowania wynikająca z orzeczenia w sprawie, która została już prawomocnie rozstrzygnięta.

Przepis art. 386 § 3 k.p.c. nie określa formy orzeczenia w której Sąd Okręgowy powinien orzec uchylając wyrok Sądu Rejonowego i odrzucając pozew, ale w orzecznictwie przyjmuje się, że powinno ono mieć formę postanowienia. Identyczne stanowisko zostało wyrażone na tle art. 393¹⁶ k.p.c. w odniesieniu do rozstrzygnięć Sądu Najwyższego uchylających zaskarżone wyroki i odrzucające pozew lub umarzających postępowanie. Nie są to bowiem orzeczenia co do istoty sprawy (art. 316 § 1 k.p.c.), dla których właściwa jest forma wyroku, lecz orzeczenia o charakterze formalnym dotyczące toku postępowania (art. 354 k.p.c.), wskazujące na to, że wydanie orzeczenia co do istoty sprawy stało się bezprzedmiotowe lub niedopuszczalne. Ponadto orzeczenie w przedmiocie odrzucenia pozwu zawsze zapada w formie postanowienia (art. 199, art. 222, art. 394 § 1, art. 394¹ § 1 k.p.c.). Okoliczność, że Sąd Okręgowy wadliwie nadał swojemu orzeczeniu formę wyroku nie ma znaczenia dla formy, w której Sąd Najwyższy powinien orzec o uchyleniu tego rozstrzygnięcia. Forma orzeczenia

zapadającego w postępowaniu kasacyjnym uzależniona jest bowiem od przedmiotu zaskarżonego rozstrzygnięcia, a nie wadliwej formy, która została mu nadana (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 października 1999 r., III CKN 693/98, OSNC 2000, nr 4, poz. 73 i z dnia 29 sierpnia 2001 r., IV CKN 1153/00, nie publ.).

Z przytoczonych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

kc

aj